

могао је да прикаже и објасни себе свету и својој деци, о којој није говорио, али којој посвећује ову књигу разговора.

Врхунски књижевни делатник – у науци, настави и култури, академик Јован Делић сведок је кретања књижевности из различитих друштвених позиција и сведок времена у ширем контексту, од поратних дана до данас. Својим животом и делом сведочи о томе да човек може бити врхунски стручан и јеванђељски човечан. Јевтићева књига показује како је то могуће.

Мср Јелена З. ЈОВАНОВИЋ КОСТИЋ

Универзитет у Нишу

Педагошки факултет у Врању

jelena.z.jovanovic@gmail.com

jelenajk@pfvr.ni.ac.rs

СТВАРАЛАШТВО РАСТКА ПЕТРОВИЋА У ХЕРМЕНЕУТИЧКОЈ ПРИЗМИ

Поеџичка њоља Расџка Пеџровића: џемајски зборник, уредник Јован Делић, Матица српска, Нови Сад 2025

Зборник *Поеџичка њоља Расџка Пеџровића*, настао као резултат научног скупа одржаног 8. децембра 2023. године у Матици српској поводом 125-годишњице пишчевог рођења, обухвата двадесет текстова угледних књижевних тумача и истраживача различитих генерација. Инспирисана Петровићевим стваралаштвом, које, заједно са делом Винавера, Настасијевића и Црњанског, припада самом врху српске књижевне авангарде, тумачења обухватају пишчеву литературу у интегралу, на методолошки разноврстан а херменеутички утемељен и иновативан начин.

Прву целину зборника отвара текст „Растко Петровић: експериментатор и уметник” Николе Грдинића, који указује на Растков индивидуални стил који се опире подвођењу под појмове као што су експресионизам, кубизам или надреализам. Рад истиче Петровићево стварање новог стилско-језичког израза и потребу за новим виђењем стварности, монтажно грађење слика и променљиви тип лирског субјекта, уношење материјала из свакодневнице у иреалне асоцијативне низове и пишчева истраживања у домену слоја звучања. Анализира се и однос ликовног и књижевног у песничкој збирци *Оџкровење*, уз запажање да је визуелни аспект књиге недовољно присутан у нашој културној свести, те да због своје интермедијалности збирка заслужује фототипско издање.

Роберт Ходел у раду „Растко Петровић: мотив братоубиштва” тумачи мотив братоубиства у одабраним пишчевим прозним и поетским

остварењима – песничком циклусу *Тужбалице и баладе*, раној приповетки „За кичевское, за македонское” и у роману *Дан шесџи* – констатијући да се поменути мотив обликује у оквиру авангардних представа о цикличности времена. Завршни редови текста, призивајући Крлежин есеј „Двије историје”, установљавају конвергентне и дивергентне тачке у промишљању рата ова два аутора: „Док је Петровић склон да рат посматра као природну катастрофу према којој је појединац немоћан, Крлежа, позивајући се на *homo politicus*, инсистира на радикалним друштвеним променама: за њега је рат израз империјалних и класно специфичних интереса, који ће своју основу изгубити у бескласном друштву.”

У фокусу истраживачке пажње Марије Радић јесу поетичка начела која Петровић обликује у својим есејима, тежећи да ближе одреди однос између живота и уметности. Ауторка у тексту „Уметност као живот снова, подсвести и страсти (о поетици Растка Петровића)” тумачи за писца значајну идеју стварања као обликовања нове реалности, појам „тоталне страсти” (како Марко Ристић описује његов доживљај света), теорију о кружењу стваралачке енергије, феномен инспирације и митске свести, пишчеву потребу да дефинише уметност, као и истоветност појма „дереализације” Николаја Хартмана и Петровићеве синтагме „естетика сувише стварног”. Том приликом ауторка закључује да постоји подударност Петровићевих поетичких постулата и његове литературе, и то „у различитим слојевима његових књижевних дела: од идејног плана до начина уобличавања књижевног текста, књижевних поступака које је користио и језичке структуре.”

С освртом на Расткову утемељеност у старословенском миту, хришћанству, фолклору и психоанализи, истраживачка пажња Бојане Стојановић Пантовић у раду „Неки аспекти тумачења Растковог есеја ’Светски рат у страниј и нашој књижевности’” усмерава се превасходно на анализи (ауто)поетике пишчевог ратног романа изложене у наведеном есеју. Коментаришући пишчеве погледе на књижевна дела ратне тематике из српске и светске књижевности, ауторка примећује да Растко наговештава писање свог романа *Дан шесџи*.

Детаљну анализу збирке *Ошкровење* и њене уводне поеме „Пустолов у кавезу”, у дослуху с аспектима Петровићеве експлицитне и имплицитне поетике (какви су, примера ради, појам афазиије, пишчево виђење стварности, потрага за новим језиком), предузима Горан Радоњић у раду „Пустолов између заноса и отупљења: аспекти поетике Растка Петровића”. Драгоцени су како они одељци у којима аутор, тумачећи мотив бачености у свет и рођења као трауме, Растка убраја у дуги низ стваралаца у чијим се делима овај мотив запажа (а којима придружује и Његоша и Андрића), тако и финални текстуални пасаж о песниковом пустолову у кавезу као отелотворењу положаја модернистичког уметника.

Кристина Стевановић у тексту „Расткови есеји о Словенима” тежи да аргументује тврдњу да је писац током живота предано реконструисао развој словенске културе на јужном Балкану и истицао бројне занемарене доприносе које словенска култура дарује европској и светској култури. Ауторка контекстуализује ово Растково настојање истичући специфичан концепт његовог етноцентризма, који укључује хибридни и флуидни културни идентитет, његову ренесансну креативну природу, те интерес савремених студија културе за вишезначност и мултидисциплинарност песниковог дела.

У прилогу „Светли пољубац апокалипсе: ултимативност поетике као дискурса откровења Растка Петровића” Драган Бошковић истражује апокалиптичност поезије и песничког језика Растка Петровића, која се, као поетичка промена и новина, открива на нивоу песничког језика, онтологије, егзистенцијалности и архетипске заснованости. Апострофирајући Расткову образованост и интертекстуалност као поетичко својство, Марко Недић у раду „Књижевни жанрови Растка Петровића и њихова критичка рецепција” тумачи критичку рецепцију Петровићевог опуса од првих књига до данашњих дана, али и судбину његовог књижевног дела у српској књижевности (уважавање од писца модерниста, потом прећуткивање у послератном периоду, те коначно прихватање од стране културне јавности и књижевне критике осамдесетих година прошлог века). У тексту „Растко Петровић као читалац традиционалног и модерног у есејима о српским писцима” Сања Перић сагледава Петровићеве есеје о српским ауторима (Т. Манојловић, С. Винавер, М. Црњански, П. П. Његош, М. Дединац и И. Секулић), њихов стил и форму и (ауто)поетичка гледишта којима се објашњавају поједини аспекти пишчевог поетског и прозног опуса.

Друга целина зборника почиње текстом „Митолошки аспекти у поезији Растка Петровића” Јелене Марићевић Балаћ, која Растков песнички опус тумачи кроз оптику *Митологика I: Пресно и њечено* Клода Леви-Строса, запажајући важност тотемске фигуре медведа као „прапретка и митолошког јунака који је кадар да споји полаве оба космоса [...] природу и културу, живот и смрт итд.” Истодобно ауторка указује на метапоетско значење лирског субјекта у конкретном и симболичком облику медведа, на фигуру путника/морепловца и мотиве припремања и кушања јела директно повезане са обредима прелаза. Различити модули митског мишљења у збирци *Ошкровење*, али и тајна рођења, мотиви огромности и бесконачности, у средишту су пажње Јоване Милованчевић у раду „Облици митских простора у *Ошкровењу* Растка Петровића”. Прилог „Компаративни троугао: првобитне митске слике Растка Петровића” Милана Грмовића посвећен је *Косовским сонетима*, тој пишчевој хипотетичкој књизи-циклусу која отвара значењски вишеслојну – историјску, митску/заветну и емотивну – слику Косовског боја. Аутор

анализира и низове визуелних песничких слика засноване на епским портретима јунака и симболици хришћанске жртве уткане у женске портрете. С намером да укаже на то како се у светлу модернизације и европеизације Балкана на крају 19. и почетком 20. века патријархални човек нашег поднебља мења у модерног индивидуалца и како је та промена праћена кризом идентитета, Светлана Милашиновић у тексту „Мотив самоубиства у романима *Чедомир Илић* Милутина Ускоковића и *Са силама немерљивим* Растка Петровића” тежи да испита утемељеност ових констатација тумачењем поменутих романа.

Трећа целина зборника обухвата најпре два текста академика Јована Делића. У раду „Рајко Петров Ного и Растко Петровић” аутор елаборира тезу о блискости поезије ових стваралаца обухватајући домен структуре и нумеролошке симболике *Ойкровења* и лирског спева *Негремано око*, интермедијалност коју оба аутора негују, вучју тематску линију, високо вредновање наше усмене традиције и мотив коња и јахања. Установљава се да „Ного није авангардни пјесник, али јесте пјесник који је Растка Петровића добро осјећао и с њим успостављао интертекстуална поља.” У другом тексту, „Претеча: Вјечно ’Младићство народног генија’ и Растка Петровића”, Делић пише о Петровићевим есејима о српском фолклору, којима писац пружа немерљив допринос српској фолклористици и упућује модерне песнике у вечно присуство праизвора. На том трагу Делић констатује да је Петровић био претеча Васка Попе, „а есеј-антологија ’Младићство народног генија’ – претеча Попине *Од златна јабуке*”. У компаративном кључу своје радове пишу Растко Лончар, који у прилогу „Откровење Радости: додири песништва Растка Петровића и Сиба Миличића” испитује могуће сличности између поменутих стваралаца, потом Милица Ђуковић, која у тексту „Шта усне и руке (не) говоре: рефлекси поезије Растка Петровића у стваралаштву Драгана Бошковића” тумачи значај Расткове песничке фигуре у моделовању поетичких особина поезије Драгана Бошковића, те Јелена Панић Мараш, чији текст „Два лица авангарде: Растко Петровић и Милош Црњански” истражује сличности и разлике стваралаштва ових аутора. Експресионистичке елементе Петровићеве драме *Сабињанке* у раду „Неколико речи о експресионистичким аспектима *Сабињанки* Растка Петровића” испитује Емилија Поповић. Исту драму тумачи и Милена Кулић у тексту „Драмски пример Растка Петровића – *Сабињанке* у контексту модерне драме и античког наслеђа”, и то кроз мотив кризе идентитета, однос према патријархалном поретку и интертекстуална укрштања ликова и мотива из других Расткових дела. Петровићев хибридни приступ драмској форми такође се посматра у светлу његових есејистичких ставова о позоришту.

Већ овако сажет преглед садржаја зборника о Петровићевој књижевности, као и основних тумачењских преокупација у њему заступљених аутора, недвосмислено показује раскошну културу писца и естетску вред-

ност његовог дела, али и присуство живе књижевнонаучне мисли кадре да Петровићеву литературу сагледа полиперспективно, прецизирајући место које Растку припада у српској књижевности и култури. Овај зборник је уједно, како у уводној речи напомиње уредник Јован Делић, апел да се пишчева заоставштина, легат Надежде и Растка Петровића, учини приступачнијом барем научним радницима, позив да се пишчеви рукописи дигитализују, а његова драгоцен преписка ваљано приреди и објави. Не треба пренебрегнути ни чињеницу да је зборник публикован у оквиру најаве великог јубилеја „Два века Матице српске”. Та чињеница евоцира одељак из Петровићевог кратког романа *Људи товоре*, у којем приповедни субјект занесено посматра рад пчела и констатује: „Тако бих волео једном да стварам, скупљајући оно што је најбоље у богатствима око мене, да прерадим то затим у једну јединствену хомогеност.” Овај исказ аутопоетичке вредности блиставо изражава и идеју водиљу установе која зборник издаје – мисао о стварању заснованом на прикупљању највреднијег у српској култури, које потом, пропуштено кроз стваралачку личност појединца, стреми ка аутентичном, целовитом и дуготрајном.

Др Виолеџа Р. МИТРОВИЋ

Библиотека Матице српске, Нови Сад

viomitrovic@gmail.com

СТАРА ИМПРИМАТУРА

Паја Јовановић, *Мемоари сликара. Први гео*, Академска књига, Нови Сад 2025

Хлебинске кошнице су почетком XX века постале прва дечачка „хартија” Ивана Генералића, који би комадима угља узимао да по њима шара и изводи прве облике животиња. Слично њему, Паул Кле у аутобиографском тексту говори о свом раном – безмало превербалном – осећању лепог, које је било у њему присутно већ у другој или трећој години живота.¹ Најзад, Паја Јовановић у *Мемоарима сликара* пише о првом облику сопственог „логоса” као својеврсном сликарском „пред-опредељењу”, са којим је срастао „још пре него што сам научио читати и писати” (26). Такав облик изражавања – матерњи, превасходни, првобитни – спаја, као заједничко својство, аутопоетичке реминисценције три

¹ Иван Генералић је о својим стваралачким почецима и сликарском раду говорио у разговору са Иваном Хетрихом у емисији *Срдечно ваши*, која је 1984. године снимљена у Примоштену. Паул Кле рана сећања из детињства бележи у дневницима (*The Diaries of Paul Klee 1898–1918*, University of California Press 1968, 3–12).